

structuur van zijn boek, is misschien ook nog te zien aan de genummerde afbeeldingen en bijlagen, die niet in hun numerieke volgorde in het boek te vinden zijn. De lezer kan ze opsporen via de lijst van afbeeldingen en kaarten.

Op pagina 37 zegt de schrijver over de veranderingen in het landschap: 'Het zijn weer de kaarten die dit het duidelijkst illustreren'. Helaas is dit zo belangrijke illustratiemedium niet effectief toegepast. De meeste afbeeldingen van de kaarten zijn weinig contrastrijk en onleesbaar. Sommige kaarten, zoals afbeelding 11, hadden groter afgebeeld kunnen worden. Op pagina 198 wordt opgemerkt dat de vangst van prikken (lamprei) vooral naar de 'haringvissers van Middelharnis ging, die er hun beug mee aasden'. Met de beug vangt men echter geen haring, maar wel kabeljauw en schelvis.

Voor de beoordeling van bovenstaande opmerkingen verwijs ik naar de uitspraak van Comelis Mathijsz, door de auteur op pagina 50 aangehaald: 'die dickwil aldermeest clagen hebben dickwil aldermeest ongelijck'.

J. P. van de Voort

P. te Boekhorst, P. Burke, W. Frijhoff, e. a., ed., *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850. Een historisch-antropologisch perspectief* (Meppel-Amsterdam: Boom, Heerlen: Open Universiteit, 1992, 372 blz., f59,50, ISBN 90 5352 043 0).

De universiteit van het voormalige mijnwerkersstadje Heerlen stelt zich niet alleen open voor studenten maar ook voor medewerkers elders in den lande. Voor haar projecten en producten trekt zij graag geleerden van andere universiteiten aan. De redactie van de hier aan te kondigen bundel weerspiegelt die usance al. Te Boekhorst tekent namens de Open Universiteit het woord vooraf (9) maar hij heeft geen merkbare inbreng in het vervolg — evenmin trouwens als Peter Burke van Emmanuel College, Cambridge. Duidelijk aanwezig daarentegen is de hand van de derde redacteur, Frijhoff van de Erasmus Universiteit Rotterdam, die wij allen kennen als cultuurhistoricus. Hij leidt de bundel in met een lange beschouwing over historische antropologie.

De bundel maakt deel uit van de Heerlense cursus 'Ritueel en symboliek in het dagelijks leven. Nederland 1500-1850' (studierichting cultuurwetenschappen) en is samengesteld in opdracht van de Open Universiteit. Bijbehorend werkboek en videoprogramma zijn niet ter recensie ontvangen. Blijkens de ondertitel is de bundel geschreven vanuit 'een historisch-antropologisch perspectief'. Van de negen auteurs studeerden er zeven geschiedenis, één — vermoedelijk — sociologie en wel één 'culturele antropologie'. Waar blijft in zo'n gezelschap van historische zwaargewichten de antropologie? Een blik in de inhoudsopgave geeft daarop misschien min of meereen antwoord: hofcultuur der Oranjes, in de zeventiende eeuw, door O. Mörke uit Giessen (39-77); woon- en leefcultuur binnen Hollandse steden, onder het motto 'vreemd en eigen', door Thera Wijsenbeek (79-107); handwerkslieden en arbeiders van de zestiende tot de achttiende eeuw, ook al in Holland, met de subtitel 'identiteit, cultuur en protest', door R. Dekker (109-147); onderwerelden: marginaliteit en misdaad in de Republiek, door Florike Egmond (149-177), die met 'Republiek' toch voornamelijk Holland en de zuidelijke gewesten in de zeventiende en achttiende eeuw bedoelt; prostitutie en de Amsterdamse burgerij, over 'eerbegrippen', door Lotte van de Pol (179-218); etnografie van de vroegmoderne stad, de buurten in Leiden en Den Haag voornamelijk in de zeventiende eeuw, door H. Roodenburg (218-243); middelaars en media in Zuid-Nederland, in de zeventiende en achttiende eeuw, door G. Rooijackers (245-283); genealogie van het voorwerp: dierbare voorwerpen en familiecultuur bij de Kingma's te

Makkum, door H. Nicolai (285-318); typen van toverij, door de antropoloog W. de Blecourt (319-363). De twee laatsten doorbreken enigszins het Hollandse en 'Republikeinse' kader, maar ze wettigen daarmee het Nederland tot 1850 in de boektitel niet. De auteurs zijn ons vrijwel al len bekend door monografieën (met name proefschriften) of artikelen op het terrein dat zij hier opnieuw deskundig betreden. Sommige thema's zijn zeer alledaags, maar nog geen dagelijkse kost voor de huidige gemiddelde geschiedschrijver: marginaliteit, identiteit, protest, prostitutie, eer, middelaar. Hofcultuur, vreemd en eigen, genealogie, voorwerpen daarentegen zijn veel vertrouwder onderwerpen. Toch ligt het zonderlinge van deze bundel eigenlijk niet in de thema's als zodanig: dagelijks leven, eer, stakingen c. a. — het zijn alle onderwerpen die al minstens een eeuw lang in de Nederlandse historiografie een meer of minder geziene plaats hebben. En de wijken en buurten in Leiden krijgen al zonder 'etnografie' een prominente plaats in een, eveneens vorig jaar verschenen, medisch-historisch proefschrift (van Helena A. van der Borg, *Vroedvrouwen: beeld en beroep. Ontwikkelingen in het vroedvrouwschap in Leiden, Arnhem, 's-Hertogenbosch en Leeuwarden, 1650-1865* (Wageningen, 1992)).

Het nieuwe van het 'perspectief' zou hem kunnen zitten in de enorme hoeveelheid niet-Nederlandse literatuur waarnaar de auteurs verwijzen. Misschien dient dit een didactisch doel, mogelijk is het een zoveelste aanwijzing voor de zwakke Nederlandse identiteit — óók van de Nederlandse geschiedschrijvers. Het nut van die overladenheid lijkt me marginaal.

Redacteur Frijhoff biedt in zijn omvangrijke, soms wel wat omslachtige, inleiding (11-38) uitkomst. Hij beschrijft het drukke grensverkeer tussen de geschiedenis en andere geesteswetenschappen zoals sociologie, psychologie en antropologie (rechtswetenschap blijft ongevoemd). Wat culturele, sociale of politieke antropologie eigenlijk inhouden, wordt bekend verondersteld. De conclusie is eigenlijk slechts deze: dat historici — zoals gebruikelijk! — gewoon wat modieuze begrippen hebben opgepikt waarvan zij dan zeggen dat die 'attenderende' waarde hebben. De auteurs van de bundel hebben zich door het werk van Burke, Douglas, Goffman *e tutti quanti* laten inspireren. Enfin, de attente lezer kan er content mee zijn. Het is een lezenswaardige, leerzame, misschien wel inspirerende bundel, fraai geïllustreerd — afgezien van de slechte kwaliteit der kleurenfoto's — en van een bruikbare index voorzien.

A. H. Huussen jr.

G. J. de Langen, *Middeleeuws Friesland. De economische ontwikkeling van het gewest Oostergo in de vroege en volle middeleeuwen* (Dissertatie Groningen 1992; Groningen: Wolters-Noordhoff/Forsten, 1992, 395 blz., f58,-, ISBN 90 6243 124 5); E. Knol, *De Noordnederlandse kustlanden in de vroege middeleeuwen* (Dissertatie VU Amsterdam 1993; Groningen: de auteur, 1993, 271 blz., ISBN 90 801405 1 1).

Na een voortvarende start onder A. E. van Giffen en een reactivering in de jaren zestig onder Van Giffens opvolger H. T. Waterbolk raakte het archeologische onderzoek van de prehistorische en vroegmiddeleeuwse bewoning van het Noordnederlandse kustgebied—laten we zeggen: het 'terpenonderzoek' — wat in de versukkeling. Ruim tien jaar geleden is de draad gelukkig weer opgepakt en dat heeft inmiddels geresulteerd in een aantal vernieuwende proefschriften: dat van Marijke Miedema uit 1983 en die van Gielis de Langen en Egge Knol die kort na elkaar in 1992 en 1993 zijn verschenen. Dat vernieuwende zit hem volgens De Langen (141) in het feit dat de aandacht niet meer is gericht op één enkele, door de onderzoeker zelf opgegraven nederzetting, maar dat de bewoning binnen een groter gebied wordt onderzocht. Naast het veldwerk van de onderzoeker zelf vormen vooral de verslagen van reeds uitgevoerde opgravingen een belang-